

Konfliktit ja sotilaallinen voimankäyttö

TORSTI SIRÉN

Konfliktit ovat osa ihmisen jokapäiväistä elämää. Konfliktit ovat läsnä kaikkialla, niin yksilöiden, yhteisöjen kuin valtioidenkin välillä. Konfliktin jokapäiväisyys ei tarkoita kuitenkaan, että elämämme olisi jatkuvaa ”hobbeslaista” kamppailua vallasta tai omasta elinpiiristämme. Meillä on arvot, normit ja säännöt, joiden mukaan elämme, mutta siitä huolimatta piilevät konfliktit saattavat kärjistyä avoimiksi kriiseiksi. Valtioiden väliset kriisit ovat nykyään enemmän poikkeus kuin sääntö. Sen sijaan valtioiden sisäiset kriisit ovat yleisempiä. Valtioiden sisäiset kriisit aiheuttavat usein suurempaa kärsimystä ja tuskaa sivullisille kuin kriisin aseellisiin taisteluihin osallistuville. Valtioiden sisäiset kriisit saattavat lisäksi laajentua valtion rajojen ulkopuolelle. Niin irvokkaalta kuin se saattaa nykyään kuulostaakin, kansainvälisellä yhteisöllä tulisi olla siviilikriisinhallinnan keinovalikoiman lisäksi myös kyky tehdä tarvittaessa nopeitakin päätöksiä aseellisen voiman käytöstä pakottaakseen kriisien osapuolet rauhaan. Samalla kun läntisen maailman asevoimien kokoja pienennetään, niitä ollaan kehittämässä liikkuvimmiksi ja monikansalliseen toimintaan kykeneviksi kriisinhallintavälineiksi. Kykyjä kehitetään lisäksi yhteisvastuullisesti esimerkiksi EU:n että Naton piirissä.

Konflikti – kriisi -sota

Konflikti on kahden osapuolen välinen aktuaalinen ristiriitatilanne. Osapuolet voivat olla esimerkiksi yksilöitä, etnisiä ryhmiä, valtioita tai organisaatioita. Valtiotasolla konfliktit on tyypillisesti jaoteltu

valtioiden sisäisiin ja valtioiden välisiin konflikteihin. Kansainvälisessä yhteydessä voimme puhua myös rakenteellisista konflikteista, millä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi maantieteellisen sijaintinsa tai poliittisen asemansa vuoksi valtiot voivat joutua konflikteihin, vaikka eivät haluaisikaan. Useasti konfliktin synonyyminä on käytetty termiä kriisi. Kriisi voi viitata sotilaalliseen, taloudelliseen, yhteiskunnalliseen tai ympäristökriisiin. Konfliktilla viitataan yleensä eturistiriitojen poliittiseen tai sotilaalliseen ulottuvuuteen. *Tässä artikkelissa konfliktia käsitellään valtion sisäisenä, yleensä etnisten ryhmien välisenä, ja valtioiden välisenä poliittis-sotilaallisena ristiriitatilanteena; kriisiä käsitellään sotilaallisesti kärjistyneenä konfliktina.* Osapuolten välillä voi olla konflikti, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että osapuolet taistelisivat koko ajan keskenään, mutta konflikti voi hetkellisesti puhjeta kriisiksi. Voimme esimerkiksi puhua Israelin ja Palestiinan välisestä konfliktista, mikä aika ajoin puhkeaa osapuolten väliseksi kriisiksi. Kriisi on näin ollen vain osa konfliktiepisodia, mikä alkaa osapuolten välisestä jännitteistä, voi aktualisoitua konfliktiksi, voi kärjistyä kriisiksi ja voi päättyä jonkinlaiseen välitettyyn tai omaehtoiseen sopimukseen osapuolten välillä. Se voi myös jatkua kriisivaiheen jälkeen edelleen jännitetilana tai konfliktina. Päätöksentekijöiden kannalta konfliktin kärjistyminen on yllätys, vaikka konflikteja sinänsä voidaan pitää olennaisena osana ihmisten välistä vuorovaikutusta ja ne ovat piilevinä läsnä kaikkialla. Konfliktiepisodille ei ole mitään yleispätevää ja kaikkiiin tilanteisiin sopivaa kulkukaaviota. Kolmannen osapuolen tulisi rea-

goida konflikteihin jollain tavalla, koska konfliktit voivat aina levitä uusille maantieteellisille ja toiminnallisille alueille, jolloin niihin tulee mukaan uusia ulottuvuuksia, ilmiöitä, kysymyksiä ja ongelmia.

Konfliktin kärjistyminen uhkaa päätöksentekijöiden tärkeitä tavoitteita ja päätöksentekijöillä on vain rajoitettu aika käytettävissään reagointiin. Kriisin kärjistyessä äärimmilleen voimme puhua sodasta. Ruotsalaisen rauhantutkimuslaitoksen, Siprin, mukaan *konfliktia voidaan kutsua laajaksi aseelliseksi konfliktiksi, jos vuoden aikana taisteluissa on kuollut 1 000 ihmistä* (SIPRI Yearbook 2005, 135; Holsti 1995, Peace and War – Armed Conflicts and International Order 1648–1989, 10. Holstin mukaan 1 000 henkilöuhria on suunta-antava muuttuja. Uhrimäärä voi olla vaikka 750, ja silti kriisiä voidaan kutsua sodaksi.). *Tällä tavoin määriteltynä suuri aseellinen konflikti on intensiivinen ja aikasidonnainen episodi, mitä voidaan kutsua myös sodaksi.*

Konfliktien syitä ja maantieteellisiä erityispiirteitä

Konfliktit johtuvat muiden muassa pyrkimyksistä luoda oma valtio, pyrkimyksestä etniseen yhtenäisyyteen, omaan etniseen ryhmään kuuluvien suojele ulkomailla, alue- tai rajakiistoista, vastakkaisista ideologioista ja poliittisesta vallasta, hallituksen kokoonpanosta, valtion tai hallinnon olemassaolosta, liittolaisten puolustamisesta tai tukemisesta, resursseista, kauppaoikeuksista tai menekulusta. Usein konfliktin syy muodostuu monen tekijän yhteisvaikutuksena. Kalevi Holstin mukaan toisen maailmansodan jälkeisistä konflikteista 77 % on ollut valtioiden sisäisiä. Hän käyttää kyseisistä konflikteista nimitystä ”kolmannenkaltaiset sodat” (”Wars of the third kind”). Tyypillisenä tunnusmerkkinä tällaisille konflikteille on ollut se, että ne eivät ala minään tietynä tarkkana aikana ja vain harvat niistä päättyvät rauhansopimukseen. Tärkeimpänä syynä tällaisille konflikteille on ollut muodostaa omalle osapuolelle myönteinen hallinto koko valtion tai maantieteellisen alueen sisälle. Kamppailu luonnonvaroista tai muista resursseista on ollut niille puolestaan toisarvoista (Holsti 1996, The State, War and the State of War).

Konfliktit ovat yhä kauempana Euroopasta, mutta poliittisia jännitetiloja on löydettävissä lähi-

alueillammekin. Lähialueemme poliittiset jännitteet liittyvät painostavaan hallintoon (esim. Valko-Venäjä) tai ensimmäisen ja toisen maailmansodan jälkeisiin rajasiirtoihin (esim. Kaliningrad, Moldova sekä Unkarin ja Romanian väliset rajasiirrot) ja niiden seurauksena syntyneeseen katkeruuteen ja vieraan valtion alueelle jääneisiin etnisiin vähemmistöihin. Balkanin konfliktit on ainakin toistaiseksi saatu rauhoitettua Naton (käytännössä Yhdysvaltojen) sotilaallisilla väliintuloilla.

Viimeisten noin kymmenen vuoden aikana puhjenneista 57 konfliktista vain kolme on ollut valtioiden välisiä (Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004, 24). Vuonna 2004 rekisteröitiin olevan käynnissä 19 sotaa, joista kuusi oli Afrikassa, kuusi Aasiassa, yksi Euroopassa (Tshetshenia), kolme Etelä-Amerikassa ja kolme Lähi-idässä. Sotien ja konfliktien pääasialliset syyt vaihtelevat maanosittain (SIPRI Yearbook 2005, 123). Sotien ja konfliktien pääasialliset syyt vaihtelevat maanosittain.

Afrikassa konfliktit liittyvät lähinnä valtioiden eriasteisiin kehitysvaiheisiin tai -eroihin, mutta myös painostavaan hallintoon. Afrikan konfliktit ovat luonteeltaan valtioiden sisäisiä, mutta ne sisältävät usein laajenemisen uhan, koska alueen valtioiden rajat perustuvat aiempien siirtomaavaltioiden keskeisiin sopimuksiin, ja samoihin heimoihin ja etnisiin ryhmiin kuuluvia ihmisiä asuu nykyisten valtiollisten rajojen eri puolilla. Myös Euroopan valtiot ja Yhdysvallat ovat kehittyneet nykyisenkaltaisiksi demokratioiksi sisällissotiansa kautta.

Aasian konfliktit ovat luonteeltaan sekä valtioiden sisäisiä että valtioiden välisiä. Valtioiden sisäiset konfliktit liittyvät Afrikan konfliktien tapaan painostavaan hallintoon, mutta myös valtioiden välisiin ideologisiin eroavaisuuksiin ja kansalliseen yhdistymiseen liittyvistä seikoista (esim. Kiina – Taiwan, Pohjois-Korea – Etelä-Korea). Myös historialliset syyt voivat voimistaa joitakin Aasian potentiaalisia konflikteja kuten Euroopassa ja Afrikassakin. Esimerkkinä tällaisesta voidaan mainita Japanin ja Kiinan väliset ristiriidat Japanin toista maailmansotaa edeltävistä ja toisen maailmansodan aikaisten sotatoimien tulkinnoista. Aasian konfliktit liittyvät Afrikan konfliktien tapaan myös uskontoon. Eroavaisuutena Afrikan konflikteihin ja jännitteisiin verrattuna Aasian jännitteillä on yhteyksiä myös suurvaltojen (Yhdysvallat, Venäjä, Kiina ja Intia) väliseen nykyiseen ja todennäköiseen tulevaan kilpailuun uusiutumattomista luonnonvaroista.

Lähi-idän ja Keski-Aasian kärjistyneiden konfliktien pääasialliset syyt ovat uskonnollis-historiallisia (Islam – juutalaisuus), mutta Aasian piilevien konfliktien tapaan ne liittyvät myös uusiutumattomiin luonnonvaroihin ja suurvaltojen väliseen kamppailuun alueen vaikutusvallasta. Kilpailu vesivarjoista voi tulevaisuudessa voimistaa alueen konflikteja jopa kriisiin asteelle.

Kriisinhallinta on osa konfliktinhallintaa

Valtioiden sisäisten tai valtioiden välisten konfliktin hallinta voidaan käsitteellisesti jakaa konfliktin estämiseen, kriisinhallintaan ja kriisin jälkeisiin toimiin. Konfliktin kriisiytymistä voidaan yrittää estää ennalta ehkäisevin toimin (Preventive diplomacy ja Peacemaking). Tässä yhteydessä on tosin oleellista kysyä: miten voimme ennakolta ennustaa tietyn konfliktin johtavan kriisiin. Yksinkertaisimmillaan voimme ennustaa konfliktien kriisiytymisen pitämällä yllä seurantatietoja valtioiden ja yhteisöjen tavoitteista ja intresseistä (valtioista kerättävät listat: ”Watch-List” ja ”States of Concern”). Tämä edellyttää kansainvälistä yhteistyötä tiedonvaihdon ja tiedon analysoinnin osalta, koska valtiot seuraavat yleensä tarkemmin oman lähi-alueensa poliittis-sotilaallista tilannetta kuin kaukaisempien alueiden. *Konfliktin kärjistymisestä varoittavia tekijöitä* voivat olla muiden muassa (Väyrynen, 1996):

- 1) Yhteiskunnan rakenteellinen jännite
 - taloudellinen eriarvoisuus
 - kaupungistuminen
 - alueiden hallinta
- 2) Sosiaaliset epätasa-arvoisuudet
- 3) Poliittisen hallinnan legitimiys ja sen muutos
- 4) Kulttuurinen jännite
 - nationalismi ja myytit
- 5) Painostava hallinto
 - esim. keskiluokan tyytymättömyys (syрjäytyneimmät eivät kapinoi; vallankumoukset nousevat yleensä keskiluokan tyytymättömyydestä)

Konfliktien hallinnan tavoitteita ovat muiden muassa: kansainvälinen turvallisuus, ihmisoikeuksien turvaaminen, kolmansien osapuolten taloudellisten ja poliittisten intressien suojaaminen ja konfliktien mahdollisesti aiheuttamien ympäristöön-

gelmien ehkäisy. *Kaikkien konfliktien ratkaisuun (Conflict Resolution) kansainvälisellä yhteisöllä ei koskaan ole resursseja tarpeeksi.* Usein konfliktin täytyy tavallaan tulla kypsään viiheeseen, jotta ratkaisua voidaan yrittää. Konfliktin ennakkovaroituksen jälkeen kansainvälisen yhteisön ensimmäisenä ratkaisukeinona on ennaltaehkäisevä diplomatia. Diplomatia jatkuu koko konfliktiepisodin ajan. Jos konflikti kärjistyy ennalta ehkäisevistä toimista huolimatta, kansainvälinen yhteisö voi joutua turvautumaan sotilaallisiin keinoihin. Näitä ovat perinteinen, molempien kriisin osapuolten suostumuksella aloitettava rauhanturvaamisoperaatio (Peace-keeping operation) tai kansainvälisen yhteisön mandaatilla (YK, ETYJ ja EU) aloitettava, humanitaarinen interventio (Humanitarian intervention) tai rauhaanpakottamisoperaatio (Peace-enforcement operation).

Kansainvälisellä yhteisöllä tulee diplomatian ja muiden ennaltaehkäisevien keinojen lisäksi olla myös uskottava ja ennaltaehkäisevä aseellinen pelote, jolla kyetään hillitsemään osapuolten toimia toistensa suhteen. Tätä aseellista voimaa (asevoimalla uhkaaminen, voimankäytön demonstrointi ja sotilaallinen pakottaminen) tulee kyetä myös tarvittaessa käyttämään päättäväisesti, jotta konflikti ei laajenisi edelleen osapuolten väliseksi alueellisesti rajatuksi sodaksi, mikä saattaa edelleen levitä täysimittaiseksi sodankäynniksi laajemmallekin alueelle.

Asevoimien nykyisistä ja tulevaisuuden tehtävistä

Kylmän sodan aikaiset konfliktit liittyivät siirto-maajärjestelmän purkautumiseen ja Jaltan konferenssin jakolinjoihin (mm. Unkari 1956 ja Tšekkoslovakia 1968). Suurvallat olivat Kylmän sodan aikaisissa konflikteissa lähes poikkeuksetta mukana (mm. Korean sota 1950 – 1953 ja Indokiinan/Vietnamin sota 1945 – 1975). Nykyisin konfliktinhallinnassa voi tulla yhä korostuneemmin kyseen kolmansien osapuolien aseellinen väliintulo (interventio), mikäli ennaltaehkäisevä diplomatia ei johda haluttuun lopputulokseen. Yhdistyneet kansakunnat ja EU osoittautuivat esimerkiksi voimattomaksi ratkaisemaan Jugoslavian hajoamisottiin liittynyttä Bosnian kriisiä vuonna 1995 ja uudelleen 1999. Tämä johti lopulta Yhdysvaltojen johtamana Naton sotilaalliseen voimankäyttöön kriisin ratkaisemiseksi.

Suurten ja keskisuurten valtioiden asevoimien (mm. Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Ranska) nykyisissä tehtävissä *interventiokyky* ("Expeditionary Warfare -Capability") on yhä korostuneemmassa asemassa. Myös eräät pienet valtiot (esim. Tanska ja Norja) kehittävät kansallista kykyään osallistua monikansalliseen interventioon. Asevoimilla on kuitenkin myös muita sotilaallista voimankäyttöä edellyttäviä tehtäviä, kuten *valmistautuminen täysimittaiseen sotaan, osallistuminen monenkeskiseen kriisinhallintaan kansainvälisen yhteisön osana sekä sisäiset tai "poliisioperaatiot"*.

Asevoimien nykyisissä ja tulevaisuuden tehtävissä korostetaan ja tultaneen yhä painotetummin korostamaan yhteisvastaavuutta kotimaan muiden viranomaisten välillä ja muiden valtioiden kanssa. Asevoimien, poliisin ja siviiliviranomaisten tehtävänkuvat sulautunevat ainakin osittain toisiinsa, jolloin ko. viranomaisten tarkkoja tehtäviä on enää vaikea määritellä. Monet länsimaat eivät valmistaudu enää ensisijaisesti perinteisiin suursotiin, vaikka jonkinlainen reagoitukyky tällaisiin kriiseihin vastaamiseksi tulee säilymään. Tällöinkin kykyä ylläpidetään yhteisvastuullisesti muiden valtioiden kanssa, esimerkiksi Naton puitteissa; vain harva valtio ilmoittaa enää kykenevänsä itse vastaamaan alueensa puolustamisesta.

Yhteiskuntien resurssien uudelleenallokointi eri viranomaistahojen välillä uusien uhkakuvien mukaisesti (terrorismi/epäsymmetriset uhat ja joukko-uhaseiden leviäminen) aiheuttaa resurssikiilpailua turvallisuusviranomaisten välillä (poliisi-, pelastuspalvelu-, rajavalvonta- ja sotilasviranomaiset). Tässä kilpailussa asevoimat joutuvat supistamaan henkilöstövahvuuksiaan sekä korostamaan että tehostamaan rooliaan kansainvälisessä ja monikansallisessa kriisinhallinnassa. Suuria reservejä ei enää tulevaisuudessa tultane kouluttamaan laajamittaisen sodankäynnin tarpeisiin, koska valtioilla (pl. Yhdysvallat) ei ole enää vastaavia uhkakuvia, eikä valtioilla ole enää varaa omavaraisesti hankkia tarpeeksi niin tehokasta ja uudenaikaista taistelukulustoa suurille reservimuodostelmilleen, jotta ne pysyisivät enää edes elossa tulevaisuuden teknistyvällä taistelukentällä. Erityisesti Euroopan valtioiden asevoimat tullevat tulevaisuudessa perustelemaan rahoitustarpeitaan uudenaikaisen taistelukuluston jatkuvalla kallistumisella (joidenkin arvioiden mukaan 7 % / vuosi) sekä kansainvälisiä roolejaan korostamalla. Kyseisillä perusteluil-

la asevoimat saanevat jopa lisättyä rahoitusosuutensa, sillä ainakin Euroopan valtiot ovat niin keskinäisriippuvaisia ja sitoutuneita uusien uhkien torjuntaan ja kriisien hallintaan valtioiden rajojen ulkopuolelta alkaen, ettei valtioille ole poliittisesti kasvojaan menettämättä mahdollista osallistua monikansallisiin operaatioihin puutteellisesti koulutetuilla ja varustetuilla joukoilla.

Osallistumisvalmiutta kansainvälisiin operaatioihin lisätään keskittämällä saatu rahoitus vain joillekin parhaille joukoille, joita on tarkoitus käyttää kansainvälisissä operaatioissa. Tällaisia uudenaikaisella ja parhaalla mahdollisella materiaalilla varustettuja joukkoja voidaan luonnollisesti käyttää tarvittaessa kotimaan puolustuksessa, mutta erityisesti pohjoismaisessa mallissa paikallispuolustuksen päävastuu tulee tulevaisuudessa olemaan asevoimien heikosti aseistettujen reservi-/kodinturvamuodostelmien vastuulla. Näiden tehtävissä tulee korostumaan erityisesti viranomaisyhteistyö muiden kansallisten viranomaisten kanssa.

Sotilaallisen voiman käyttöperiaatteet eriasteisissa aseellisissa konflikteissa

A) Sota tai ulkoinen interventio

Vain muutamilla valtioilla (esimerkiksi Yhdysvallat ja Venäjä) tulee tulevaisuudessa olemaan itsenäinen kyky *täysimittaiseen sodankäyntiin*. Venäjän osalta on kuitenkin epätodennäköistä, että se kykenisi samanlaiseen tekniseen ja kaukovaikutteiseen sodankäyntiin kuin Yhdysvallat. Venäjä kehittää silti voimakkaasti asevoimiaan ja pyrkii kasvattamaan puolustusbudjettiaan 15 % vuodessa tavoitteenaan 2,6 % taso bruttokansantuotteesta. Venäjän puolustusbudjetti on kasvanut vuodesta 2000 (273 mrd. ruplaa) vuoteen 2005 (554 mrd. ruplaa) noin 100 %:lla. Vuoden 2006 puolustusbudjetti on noin 668 mrd. ruplaa (SIPRI Yearbook 2005, 355; WWW.Rosbalt.ru). Iso-Britannia ja Ranska säilyttävät tehokkaat ja täysimittaiseen sodankäyntiin kykenevät asevoimat, mutta myös näissä maissa, kuten Saksassa, Norjassa ja Tanskassakin painotetaan yhteistoimintaa muiden liittolaisten kanssa. Pohjoismaiset asevoimat ovat selkeästi luopuneet perinteisestä itsenäisestä ja täysimittaisesta sodankäyntikyvystään.

Sotilaallinen interventio on oleellinen osa nykyistä kriisinhallintaa. Aiemmin esitetyn perus-

teella se on tässä erotettu omaksi kokonaisuudekseen termistä sota, koska interventio ei välttämättä aiheuta 1 000 ihmisuhria, vaikka interventioon liittyvät aseelliset taistelut saattavat olla kiivaitakin. Sotilaallisia interventioita tultaneen tulevaisuudessakin toteuttamaan monikansallisin koalitioin. Tällaisten koalitioiden johtovastuun kykenevät tulevaisuudessa ottamaan Yhdysvallat ja Ranska sekä rajoitetummin Iso-Britannia. Tällöinkin interventiot pyritään toteuttamaan esimerkiksi YK:n, ETYJ:n tai EU:n mandaatilla. Nato voi organisaationa johtaa kyseisiä operaatioita. Sotilaallinen interventio voi olla itsenäinen operaatio, mutta intervention jälkeen täytyy huolehtia myös toiminnan kohteeksi joutuneen alueen vakauttamisesta ja jälleenrakentamisesta.

Teknologian suomien mahdollisuuksien ja käytönotettavien järjestelmien vaikutuksesta voidaan arvioida, että tulevaisuudessa sotilaallinen voimankäyttö perustuu yhä pienempien, teknisempien ja liikkuvampien joukkojen käyttöön. Yhä pienempien joukkojen tuho vaikutus tulee lisääntymään ja kauko-ohjattu teknologia mahdollistaa henkilöstötappioiden välttämisen erityisesti taistelu- ja edellyttävissä operaatioissa. Teknologisen kehityksen suunnannäyttäjänä toimii Yhdysvallat, joka kykenee toteuttamaan *nykyaikaisia* armeijakunta-armeija (50 000 – satojatuhansia henkilöitä) -luokan operaatioita yksinäänkin. Tällaisen kokoluokan operaatioihin ei kuitenkaan edes Yhdysvallat voi sitoutua pitkäksi aikaa, koska rahallisesti ne ovat erittäin kalliita. Muut valtiot joutuvat turvautumaan yhä syvempään yhteistyöhön. Kaikki maailman valtiot pyrkivät erilaisin järjestelyin pysymään Yhdysvaltojen johtamassa teknisessä kehityksessä mukana. Operaatiotaidon osalta vanhat sodankäynnin periaatteet ovat edelleen valideja, mutta teknologian kehittyminen tuo tulevaisuudessa yhä paremmat mahdollisuudet vaikuttaa vastustajaan sen ulottumattomista ja ilman omia henkilöstötappioita.

Viimeaikaisista sodista ja interventioista voidaan mainita mm. vuosien 1991–1995 Bosnian sota, vuosien 1998–1999 Kosovon kriisi ja Yhdysvaltojen terrorismin vastaisen sodan operaatiot Afganistanissa ja Irakissa vuonna 2001–2005. Bosnian sota alkoi kesäkuussa 1991 osana Jugoslavian hajoamiskehitystä. Euroopan unioni ja YK:n turvallisuusneuvosto yrittivät aluksi saada diplomaattian avulla sodan osapuolet myöntymään aselepoon. Täällä kuitenkin onnistumatta YK käynnis-

ti alueella rauhanturvaoperaation (UNPROFOR) helmikuussa 1992 valtuuttamatta kuitenkaan operaatioon osallistuvia joukkoja voimankäyttöön. Vuosien diplomaattisista yrityksistä huolimatta osapuolia ei saatu keskeyttämään sotaa. Elo-syyskuussa 1995 Nato aloitti ilmaoperaation (Deliberate Force), jolla pakotettiin sodan toinen osapuoli, Bosnian serbit, rauhansopimukseen, joka allekirjoitettiin joulukuussa 1995 Yhdysvaltojen Daytonissa. Sopimuksen mukaan Bosnia jaettiin muslimien ja kroaattien muodostamaksi federaatioksi ja serbien muodostamaksi tasavallaksi (Republika Srpska). Rauhaa asetettiin turvaamaan 60 000 henkilön Nato-johtoinen IFOR/SFOR -operaatio (Ryter, 38–39).

Kosovon konflikti serbien ja Kosovon albanialaisten (Kosovon vapautusarmeija) välillä kärjisty kriisiksi vuonna 1998 serbipoliisien tapettua kymmeniä albaaniseparatisteja. Diplomaattisista yrityksistä huolimatta kriisi kärjisty sodaksi, kunnes Nato aloitti Bosnian kaltaisen ilmaoperaation (Allied Effort) serbejä vastaan. Sota päättyi kesäkuussa 1999 rauhansopimukseen ja Kosovo asetettiin YK:n hallinta-alueeksi. Rauhan ylläpitämiseksi alueelle perustettiin Naton johtama KFOR -rauhanturvaoperaatio (Ryter, 44–45).

Yhdysvaltojen terrorismin vastainen sota alkoi Afganistanin operaatiolla (Enduring Freedom) vuonna 2001. Tavoitteena oli syrjäyttää maan ääriislamilainen Taliban-hallinto ja terroristijohtaja Osama Bin Ladenin kiinniottaminen. Operaation lopputuloksena Taliban-hallinto syrjäytettiin ja sen tilalle asetettiin väliaikainen hallinto. Hallintoa tukemaan asetettiin YK:n mandaatilla Nato-johtoinen ISAF-operaatio vuonna 2002.

Yhdysvaltojen terrorismin vastainen sota huipentui hyökkäykseen Irakiin vuonna 2003, jolloin Irakin silloinen presidentti, Saddam Hussein, syrjäytettiin vallasta. Operaatiolla ei ollut YK:n mandaattia, mikä aiheutti ristiriitoja Yhdysvaltojen, sen liittolaisten ja kansainvälisen yhteisön välillä. Operaatiota varten Yhdysvallat oli koonnut Persianlahden sodan (1991) kaltaisen laajan liittokunnan halukkaista ja kyvykkäistä liittolaisistaan. Hyökkäysoperaatio oli ohi kahdessa viikossa. Varsinainen vastarinta alkoi kuitenkin vasta liittouman miehitettyä koko valtion ja jaettua sen kolmeen miehitysvyöhykkeeseen. Maan sisäinen tilanne jatkuu edelleen kaottisena ja voi jatkua sellaisena jopa vuosia.

B) Sisäiset operaatiot tai ”poliisioperaatiot”

Sisäiset operaatiot tai ”poliisioperaatiot” eivät tulle tulevaisuudessakaan olemaan asevoimien ensisijainen tehtävä. Asevoimat tullevat toimimaan yhä tiiviimmässä yhteistyössä muiden viranomais- tahojen kanssa, erityisesti kansainvälisen terrorismin torjunnassa, mutta päävastuu sisäisistä operaatioista ei liene tulevaisuudessakin puolustusministeriöiden hallinnonalalla. Suomessa terrorismin vastainen toiminta on joko monen viranomaistahon välistä toimintaa (Anti-Terrorism) tai pelkäättään poliisiin vastuulla olevaa toimintaa (Counter-Terrorism).

Pohjoismaisissa asevoimissa kodinturvajoukoille annettaneen yhä enemmän vastuuta myös sisäisissä operaatioissa. Vastuun lisääminen tarkoittaa tässä yhteydessä kuitenkin lähinnä reagointinopeuden lisäämistä sekä pelastuspalvelu- ja sotilasorganisaatioiden yhä tiiviimpiä käytännön järjestelyitä. Käytännön järjestelyistä voidaan mainita esimerkiksi pelastuskeskukset, joissa on fyysisesti edustettuina myös sotilasorganisaatiot sekä Tanskan asevoimien mukaisesti organisoitu asevelvollisuus, missä kaikki asevelvolliset suorittavat kolmen kuukauden ”kansallisen turvallisuusasevelvollisuuden” (”National Security Conscription”). Kolmen kuukauden jakson jälkeen halukkaat voivat vielä jatkaa yhdeksän kuukautta aseellisessa palveluksessa ja sen jälkeen sitoutua asevoimien kriisinhallintaan tarkoitettuihin nopean toiminnan joukkoihin tai liittyä kodinturvajoukkoihin. Kolmen kuukauden turvallisuusasevelvollisuuden suorittaneet voivat liittyä ”kansallisiin pelastusvalmius -muodostelmiin” (”National Rescue Preparedness Corps”). Tanskan kodinturvajoukkoihin perustetaan kansallisen puolustuksen tarpeisiin, mutta myös viranomaisten välisen kriisiyhteistyön tehostamiseksi, 3 000 henkilön nopean toiminnan joukot, mitkä organisoidaan viiden ”kokonaisuusalueen” (”Total Defence Regions”) alaisuuteen. Myös Norjan kodinturvajoukkoihin perustetaan vastaavanlaiset nopean toiminnan joukot.

Ainakin Iso-Britanniassa ja Venäjällä, mutta josain määrin myös Yhdysvalloilla on kokemusta sisäisistä ”poliisioperaatioista”. Iso-Britannian kokemukset liittyvät Pohjois-Irlannin kriisiin, missä asevoimia on käytetty poliisin tukena mm. partiointi- ja pommi- ja pommioperaatioissa. Yhdysvalloissa sisäisten operaatioiden sotilaallisesta ulot-

tuvuudesta vastannee tulevaisuudessa puolustusministeriö sekä osavaltioiden kuvernöörien alaisuudessa toimiva kansalliskaarti yhteistyössä turvallisuusministeriön kanssa (Homeland Security Office).

Venäjän kokemukset liittyvät yhä ajankohtaiseen Tshetshenian kriisiin, missä ”poliisioperaatio” ei terminä liene kuitenkaan todenmukainen. Venäjä on käsitellyt kriisiä sisäisenä terrorismin vastaisena taistelunaan, mutta lännessä kyseistä kriisiä kutsutaan yleisesti sodaksi. Aiemmin käytetyn määritelmän mukaisesti Tshetshenian kriisissä on selvästi kysymys sodasta, koska taistelutoimissa on sekä ensimmäisen että toisen Tshetshenian kriisin aikana kuollut yli 1 000 ihmistä vuoden aikana. Edellä mainituin perusteluista tästä Tshetshenian kriisistä käytetään jatkossa nimitystä Tshetshenian sota. Varsinaisten sotatoimien laannuttua Venäjän asevoimien operatiivista vastuuta alueella on siirretty muille ”voimaorganisaatioille”.

Tshetshenian ensimmäinen sota syttyi joulukuussa 1994, kun Venäjän presidentti Boris Jeltsin päätti palauttaa asevoimin vuonna 1991 itsenäiseksi julistautuneen alueen takaisin Venäjän alaisuuteen. Syksyllä 1999 käynnistyi sodan toinen vaihe (Tshetshenian toinen sota). Kevääseen 2001 mennessä sodan operatiivis-sotilaallinen vaihe oli ohi, mutta taistelut jatkuvat edelleen Venäjän turvallisuusjoukkojen ja tshetshenien välillä (Alafuzoff ym. 2001).

C) Monenkeskinen kriisinhallinta osana kansainvälistä yhteistyötä

Kriisien luonteen muuttuminen (valtioiden sisäiset kriisit, pitkät etäisyydet ja kovan sotilaallisen kyvyn käyttö kriisien päättämiseksi) on luonut uusia vaatimuksia kansainväliselle kriisinhallinnalle ja samalla kasvavia odotuksia kansainvälisen yhteisön toimintakyvylle. Monenkeskistä kriisinhallintayhteistyötä pyritään kehittämään erityisesti EU:n ja Naton kontekstissa. Yhdistyneiden kansakuntien ja sen alueellisen järjestelyn, ETYJ:n, roolia kansainvälisessä kriisinhallinnassa ei tule unohtaa, mutta sekä YK:n että ETYJ:n rooleiksi on nykyisissä kriiseissä muodostunut lähinnä seuraavat kokonaisuudet:

- ennaltaehkäisevä diplomatia ja muut siviilikriisinhallinnan keinot,

- sotilaallinen tiedonvaihto läpinäkyvyyden lisäämiseksi,
- monenkeskisten kriisinhallintaoperaatioiden mandatoija,
- rauhan rakentaminen sotilaallisten interventtioiden jälkeen.

YK:lla ja ETYJ:llä on edelleen käynnissä monenkeskisiä operaatioita ja ohjelmia. YK:n operaatiot ovat perinteisiä rauhanturvaoperaatioita, joiden käynnistäminen edellyttää kriisin molempien osapuolien hyväksyntää. Nopeaa ja kovaa sotilaallista kykyä edellyttävissä operaatioissa niiden toteuttamiseksi ei ole välttämättä saatavissa molempien osapuolien hyväksyntää. Nopea reagointi on silti useasti ennakkoehto kansanmurhan tai kriisin leviämisen ehkäisemiseksi. YK ei aina kuitenkaan pysty tekemään tarpeeksi nopeita päätöksiä em. operaatioiden käynnistämiseksi. Toisaalta perinteinen rauhanturvaoperaatio ei ole aina riittänyt lopettamaan konfliktia, esimerkiksi Balkanin kriisiä. Toisaalta hajoavien valtioiden infrastruktuuri on monesti ollut sisäisten levottomuuksien jälkeen niin hajanainen, ettei pelkällä sotilaallisellakaan kriisinhallinnalla ole voitu ratkaista alueen ongelmia (Sirén ym. 2004, 57–70).

YK:n päätöksenteon hitauden tai kykenemättömyyden vuoksi on ollut ainakin tarpeen keskustella siitä voisiko esimerkiksi EU käynnistää kriisinhallintaoperaatioita omalla päätöksellään, ilman YK:n valtuutusta (tosin YK:n toimintaperiaatteiden hengessä). YK tulee tulevaisuudessa yhä painotummin hyödyntämään EU:n ja Naton sekä joidenkin yksittäisten valtioiden (esimerkiksi Ranska) nopean toiminnan sotilaallista kriisinhallintakapasiteettia.

EU pyrkii rakentamaan nopean toiminnan joukkojensa (ERRF; European Rapid Reaction Forces/Battle Groups/taisteluosastot) kykyä toimia itsenäisesti *Petersbergin tehtävien mukaisissa humanitäarisissä ja pelastustehtävissä, rauhanturvaamistehtävissä sekä taistelujoukkojen kriisinhallintatehtävissä (rauhanpalauttaminen mukaan lukien)* noin 4 000–10 000 kilometrin (jopa 15 000 kilometrin) etäisyydellä Brysselistä (*”Brysselin sääntö”*). Taisteluosaston tulee kyetä aloittamaan toimintansa operaatioalueella 5–30 vrk:ssa ja olemaan toiminta-alueella 1–4 kuukautta. Tavoitteena on luoda 13 1500 henkilön taisteluosasto. *Rauhanpalauttamistehtävissä* taisteluosastojen toimintaa rajoittaa erityisesti EU:n oman strategisen

ilmakuljetuskaluston puute, joten kyseisiä operaatioita voitaisiin toteuttaa käytännössä vain Euroopassa tai maanosan lähialueille. Tosin ruotsalaiset osallistuivat 80 sotilaan osastolla verisiin taisteluihin Ranskan johtamassa kriisinhallintaoperaatiossa Kongossa vuonna 2003 (Svenska Dagbladet, 5 mars 2004, 7; WEU Assembly, 8.3.2004).

NATO teki päätöksen siirtymisestä uuteen joukkorakenteeseen heinäkuussa 2001. Jäsenmaiden asevoimat jaotellaan em. päätöksen mukaisesti liikuteltaviin joukkoihin (Deployable Forces; DF) ja kansallisen puolustuksen joukkoihin (In-Place Forces; IPF). Liikuteltavia joukkoja kutsutaan myös valmiusjoukoiksi (Graduated Readiness Forces; GRF). Lisäksi kumpikin joukkokategoria on jaettu valmiusasteensa perusteella kolmeen alakategoriaan: a) korkean valmiuden joukot (High Readiness Forces; HRF), b) matalamman valmiuden joukot (Forces of Lower Readiness; FLR) sekä c) täydennysjoukot (Long Term Build-up Forces; LTBF) (Siren ym. 2004, 59).

Vuoden 2002 Prahan voimavarojen kehittämissitoumuksensa (Prague Capabilities Commitment; PCC) perusteella Nato päätti luoda joukkorakenteensa liikuteltavien joukkojen kategoriasta vuoden 2006 loppuun mennessä Naton nopean toiminnan joukot (Nato Response Force; NRF). Yhden NRF:n yhteisvahvuus on noin 21 000 henkilöä. Rotaatiotarpeen vuoksi vastaavia joukkoja luodaan kolme, jolloin yksi NRF voi olla operaatiossa, yksi koulutuksessa ja yksi levossa sekä täydennettävänä (Binnendijk ym. November 2003, 9). Nopean toiminnan joukkoa ei ole tarkoitus käyttää koko 21 000 henkilön vahvuudella, vaan kyseessä on joukkopooli, mistä kootaan kulloiseenkin tarkoitukseen soveltuva pienempi kokonaisuus. Yksi NRF koostuu noin prikaatin vahvuisesta maavoimaosasta, merivoimaosista, johtamis- ja valvontajärjestelmästä sekä ilmavoimaosasta, mikä kykenee 200 taistelulentoon vuorokaudessa. Nopean toiminnan joukon tulee olla operaatioalueella 5–30 vrk:n kuluessa käskystä ja toimimaan operaatiossa yhtäjaksoisesti jopa kolmen kuukauden ajan (Barry 2003, 5).

Pääajatuksena on käyttää NRF:ää vaikeissa tilanteissa lyhyen aikaa, minkä jälkeen se poistuisi paikalta, tai sitä täydennettäisiin Naton muilla liikuteltavien joukkojen kategoriaan kuuluvilla joukoilla. Tällöin kyseeseen voisi tulla yksi Naton viidestä valmiusarmeijakunnasta, esimerkiksi Iso-Britannian johtama ARRC (Allied Rapid Reaction

Corps). Sotatoimien jälkeisessä vakauttamisoperaatioissa on tarkoitus käyttää matalamman valmiuden joukoista koottuja vakauttamis- ja jälleenrakennusjoukkoja (Stabilization and Reconstruction Force; SRF), mitkä toimisivat yhteistyössä muiden operaatioalueella toimivien organisaatioiden ja instituutioiden kanssa alueen vakauttamiseksi (Binnendijk ym. September 2004, 1–3).

EU:n taisteluosastoja käytetään tulevaisuudessa samalla periaatteella kuin Nato on ajatellut käyttä NRF:ää (silloin kun NATO ei järjestönä lähde operaatioon mukaan). Molemmat toimijat ovat ajatelleet käyttävänsä nopean toiminnan joukkojaan rauhanpalauttamistehtävien nopeana ”kehäänkärkenä” (Entry Force in Forcible-Entry Missions) (Binnendijk ym. September 2004, 1–3). Euroopan unionin taisteluosastojen ongelmaksi tulee kuitenkin vaativimmissa rauhanpakottamistehtävissä muodostumaan taisteluosastojen pienuus. Yksittäinen taisteluosasto on vahvuudeltaan vain noin 1 500 henkilöä, joten se ei välttämättä pysty itsenäisesti toimimaan vaativissa operaatioissa kovinkaan pitkää aikaa sitomatta kaikkia joukkojaan. Joukon koko riittää vain suuremman operaation kärkijoukoksi, ja sitä jouduttaneen täydentämään jo operaation alkuvaiheessa joko EU:n kriisinhallintaan tarkoitettun joukkopoolin (Helsinki Force Catalogue) joukoilla, Naton NRF:llä tai muilla kansallisilla tai kansainvälisillä joukoilla. EU:n kriisinhallinnan joukkopooli on vain jäsenmaiden ilmoitus siitä, mitä joukkoja ne voisivat EU-johtoiseen kriisinhallintaoperaatioon antaa. Varsinaiseksi organisoiduksi joukkorakenteeksi kyseistä poolia ei vielä voida kutsua, mutta sitä ollaan kehittämässä siihen suuntaan.

Lopuksi

Konfliktien luonne on kylmän sodan päättymisen jälkeen muuttunut. Pääosa nykyisistä konflikteista on ”kolmannenkaltaisia”, valtioiden sisäisiä konflikteja, mitkä kärjistyessään voivat aiheuttaa suunnatonta kärsimystä alueen väestölle. Valtioiden sisäisistä ristiriitaisuuksista puhjennet kriisit saattavat lisäksi levitä valtion rajojen ulkopuolelle laajemmallekin alueelle. Tavanomainen ennaltaehkäisevä diplomatia ja perinteinen rauhanturvaami-

nen eivät ole viime vuosina useinkaan tuoneet ratkaisua kriiseihin. Kansainvälisen yhteisön on nykyään oltava valmis pakottamaan kriisin osapuolet aselepoon tai rauhaan sotilaallisesti. Euroopan unioni ja Nato ovat kehittämässä asevoimiaan sellaiseksi siviilikriisinhallinnan lisätyökaluksi, millä näihin haasteisiin kyetään vastaamaan.

Tulevaisuuden kriisinhallintaoperaatioissa toimintaperiaatteeksi muodostunee käytäntö, jossa Nato, EU tai Yhdysvallat johtavat kriisinhallintaan liittyviä interventioita nopean toiminnan joukoillaan (Naton NRF, EU:n taisteluosastot tai Yhdysvaltojen omat kansalliset joukot), jonka jälkeen intervention kohteeksi joutuneelle alueelle perustetaan monikansallinen vakauttamisoperaatio (Stabilization operation). Jälkimmäiseen vaiheeseen voivat monikansallisten asevoimien lisäksi ottaa osaa myös kansainväliset humanitaariset ja taloudelliset organisaatiot sekä instituutiot (esim. YK, Punainen risti, Afrikan unioni, Lääkärit ilman rajoja jne.). Bosnian ja Kosovon esimerkkien perusteella kriisin osapuolia tulisi tarvittaessa painostaa sotilaallisella voimankäytöllä jo ennaltaehkäisevän diplomatian vaiheessa.

Vaativimpien rauhanpakottamisoperaation jälkeisissä vakauttamisoperaatioissa käytetään alemman valmiusasteen ja heikomman sotavarustuksen omaavia joukkoja, mutta myös nopean toiminnan joukkoja. Joukoilta edellytetään osaamista myös ei-sotilaallisissa asioissa, kuten väkijoukkojen hilitseminen, luottamuksen levittäminen operaatioalueen väestön keskuuteen (”winning the hearts and minds”), tai infrastruktuurin rakentaminen tuhoutuneen tilalle. Tällaisissa operaatioissa pohjoismaiset asevelvollisuuden perustuvat asevoimat tullevat tulevaisuudessakin olemaan tärkeä voimavara, koska operaatioihin osallistuvalla ja reserviläisistä koostuvalla henkilöstöllä on monipuolinen siviilialan koulutus. Tulevissa analyyseissä viranomaisyhteistoiminnan problematiikkaa voisi pohdita enemmänkin, koska asevoimien, poliisin ja siviiliviranomaisten välisen yhteistoiminnan voidaan arvioida tulevaisuudessa lisääntyvän entisestään. Yhteistoiminnan lisääntymisen voidaan puolestaan arvioida muuttavan mainittujen viranomaistahojen tehtävänkuvia.

LÄHTEET

- Alafuzoff, Georgij ja Forsström, Pentti. 2001. Arvioita Venäjän Tshetshenian operaatioista. Helsinki: Strategian laitos.
- Barry, Charles. 2003. Transforming NATO Command and Control for Future Missions. Lehdessä *Defence Horizons*, s. 1–11, vol. 28.
- Binnendijk, Hans ja Kugler, Richard. 2003. Dual-Track Transformation for the Atlantic Alliance. Lehdessä *Defence Horizons*, s. 1–15, vol. 35.
- Binnendijk, Hans ja Kugler, Richard. 2004. Needed – A NATO Stabilization and Reconstruction Force. Lehdessä *Defence Horizons*, s. 1–8, vol. 45.
- Black, Jeremy. 1998. *Why Wars Happen*. New York: New York University Press.
- Holsti, Kalevi. 1995. *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648–1989*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holsti, Kalevi. 1996. *The State, War, and the State of War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ryter, Marc-André. 2003. *Motives for Humanitarian Intervention and the International Community*. Helsinki: National Defence College – Department of Strategic and Defence Studies.
- Sirén, Torsti; Puustola, Juha-Antero, Raitasalo, Jyri; Takamaa, Kari; Tavaiila, Arvi. 2004. Turvallisuuspoliittisten vaihtoehtojen Suomen puolustusjärjestelmälle aiheuttamia vaikutuksia. Helsinki: Strategian laitos.
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). 2005. *SIPRI Yearbook 2005*. Oxford: Oxford University Press.
- Svenska Dagbladet: EU skapar nio stridsgrupper. fredag 5 mars 2004.
- Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004 – Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Väyrynen, Raimo. 1996. Konflikti ja yhteistyö. Luentosarja Maanpuolustuskorkeakoululla. Aineisto tekijän hallussa.
- Väyrynen, Raimo. YK:n rakennemuutos: tarpeellinen mutta vaikea. *Maailmanpyörä – Suomen YK-liiton lehti*, s. 4–5, 1/2005.
- WEU Assembly (8.3.2004). European strategic lift capabilities – reply to the report of Council. http://assembly-weu.inetwork.fr/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2001/1757.html.
- WWW.Rosbalt.ru (12.9.2005). Putin – RF udelit pristalnoe vnimanie razvitiju vooruzhennyih sil.